Przegląd Archeologiczny T. 5, R. 15-16, Z. 2-3 (1935-193670), pp. 171-178

Jan Bartys.

Wczesnohistoryczne cmentarzysko szkieletowe we wsi Samborzec, pow. Sandomierz.

Le cimetière protohistorique à inhumation à Samborzec arrondt. de Sandomierz.

Z 7 ryc. — Avec 7 figures.

W sierpniu 1930 r., w czasie trwania kampanji wykopaliskowej w Złotej pod Sandomierzem, odkryto przypadkowo stanowisko przedhistoryczne na „Niwie dworskiej“ w Samborcu. Kierownik prac badawczych w Złotej, ś. p. doc. dr. J. Z u r o w s k i, prowadzący badania z ramienia Państw. Muzeum Archeologicznego w Warszawie, polecił mgr. S a l e w i c z o w i zbadanie tego stanowiska. Było to wczesnohistoryczne cmentarzysko szkieletowe, położone między rzeczką Gorzyczanką a drogą polną, wiodącą z Samborca do wsi Gorzyczany, w odległości około 220 m na połud.-wschód od pierwszego, idąc do Samborca, krzyża przydrożnego (ryc. 1). Zajmowało ono około 800 m^2 powierzchni, a łączna ilość grobów wynosiła 68. Cmentarzysko zalegało na osadzie kultury młodszej ceramiki wstęgowej kłutej (ryc. 2).

Opis grobów[1]).

Grób nr. 1: gł. 10 cm. Kierunek szkieletu pd.w.—pn.z., twarz zwrócona ku pn. z. Grób był częściowo zniszczony, brak bowiem kości podudzia. Przy szkielecie nie znaleziono żadnych zabytków, co można sobie tłumaczyć tem, że grób został rozkopany przez przygodnego odkrywcę.

Grób nr. 4: gł. 40 cm. Kierunek szkieletu pd.z.z.—pw.w., twarz zwrócona ku p. w. w. Zniszczona czaszka i kości twarzy. Dł. sz. 185 cm. W klatce piersiowej, na miejscu serca, tkwił żelazny nożyk, długi na 95 cm. Tuż koło czaszki z prawej strony leżał kabłączek skroniowy średnicy 17 mm, z lichego drutu srebrnego grubości 4 mm, a poza czaszką mała skorupka, z powierzchnią zewnętrzną barwy ceglastej, ornamentowana równoległemi pasmami brózd.

[1]) Na początku opisu poszczególnych grobów podaję w skrócie głębokość, na jakiej odkryto szkielet. Zasadniczo ciała zmarłych chowano na tem cmentarzysku na wznak, z kończynami wyprostowanemi wzdłuż ciała, z głową skręconą w lewo lub prawo, dlatego przy opisywaniu grobów; podaję tylko odstępstwa od tej zasady. Przy omawianiu kierunków ułożenia szkieletu pierwsze sygnatury stron świata oznaczają miejsce głowy, drugie stóp. Skrót dł. sz. oznacza długość szkieletu mierzoną w terenie.

Grób nr. 5: gł. 20 cm. Kierunek ułożenia szkieletu pn.w.—pd.z., twarz zwrócona ku pn. z. Dł. sz. 180 cm. W połowie lewej kości udowej znaleziono nóż żelazny ze śladami skórzanej pochwy, długi na 118 mm.

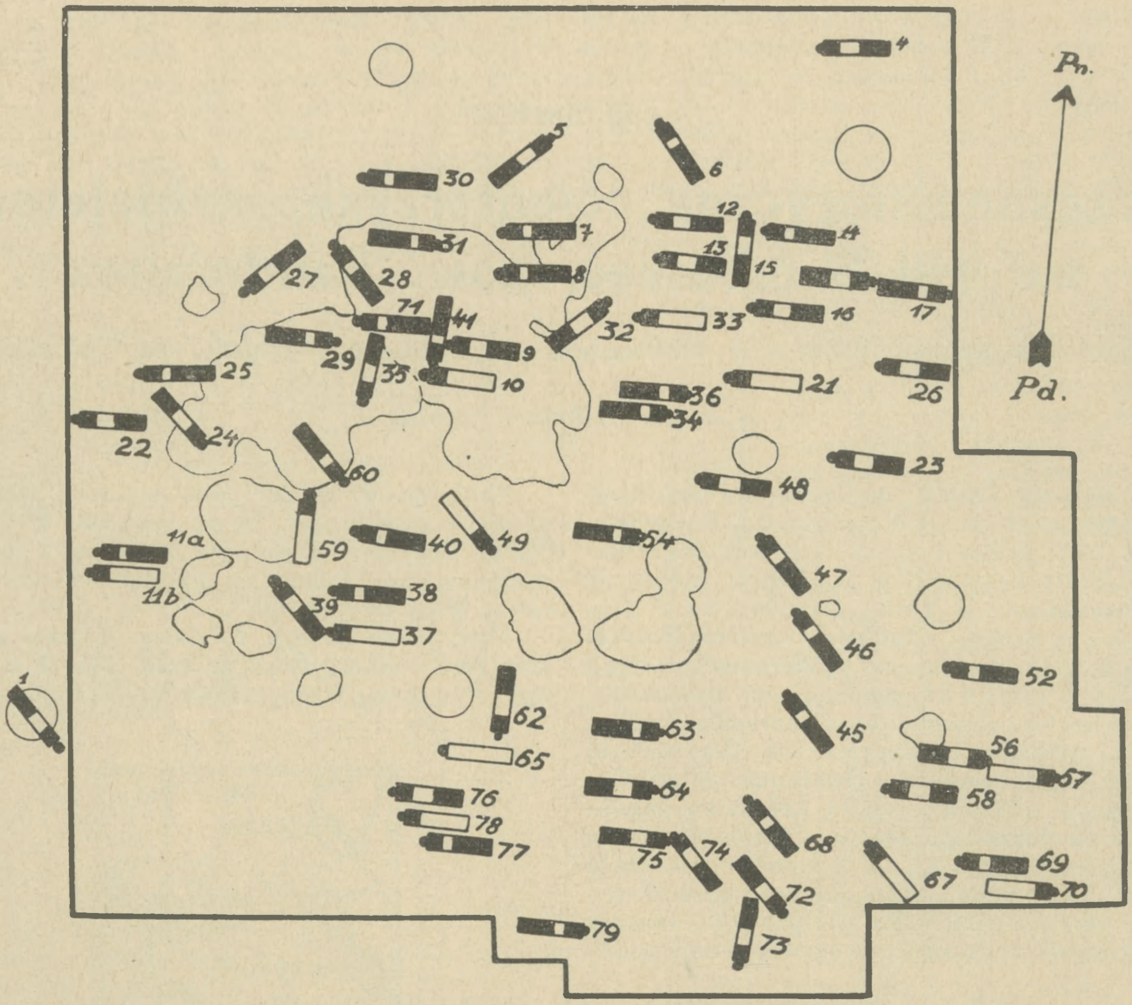
Grób nr. 6: 30 cm. Kierunek ułożenia szkieletu pn.z.—pd.w. Brakuje kości stóp i palców rąk. Pod prawą kością udową duży odłupek krzemienia pasiastego, barwy brunatnej, obok zaś szkieletu fragment dna naczynia z siwej, dobrze wypalonej gliny.



Ryc. 1. Plan sytuacyjny cmentarzyska w Samborcu, w pow. sandomierskim. — Fig. 1. Plan de situation du cimetière protohistorique de Samborzec, arrondt. de Sandomierz.

Grób nr. 7: gł. 20 cm. Szkielet ułożony w kierunku pd.z.z. — pn.w.w., twarzą ku pn.w.w. Jego długość wynosiła 175 cm. Na żebrach lewej części klatki piersiowej leżał fragment żelaznego nożyka, ułożonego równolegle do osi szkieletu, końcem w dół. Długość tego fragmentu wynosi 53 mm. Obok żeber kabłączek skroniowy z lichego srebra, o średnicy 14 mm (średnica drutu 3,5 mm).

Grób nr. 8: gł. 20 cm. Kierunek szkieletu jak w grobie nr. 7. Dł. sz. 175 cm. Pod prawą kością udową tkwił nóż żelazny, długi na 162 mm. Z lewej strony czaszki znalazł się kabłą-



Ryc. 2. Plan cmentarzyska wczesnohistorycznego w Samborcu, w pow. sandomierskim.
Fig. 2. Plan du cimetière protohistorique de Samborzec, arrondt. de Sandomierz.

Groby dobrze zachowane. — Tombeaux bien conservés.

Groby dość dobrze zachowane. — Tombeaux assez bien conservés.

Groby dość źle zachowane. — Tombeaux assez mal conservés.

Groby źle zachowane. — Tombeaux mal conservés.

Jamy neolityczne. — Fonds de cabanes néolithiques

czek skroniowy, o średnicy 14 mm, z bardzo lichego srebra. Grubość drutu 3,5 mm.

Grób nr. 9: gł. 20 cm. Szkielet leżał w kierunku z.-w., twarzą ku pn. Dł. sz. 170 cm.

Grób nr. 10: gł. 20 cm. W odległości około 80 cm na południe od szkieletu nr. 9 widoczne resztki grobu zniszczonego przez przygodnego znalazcę. Obok duża kamienna płyta, która miała podobno przykrywać szkielet?

Grób nr. 11 a: gł. 20 cm. Kierunek szkieletu pn.z.z.—pd.w.w., twarz zwrócona ku w. Między stawami kolanowemi widoczna górna część małej czaszki ludzkiej, o bardzo delikatnej budowie (czaszka płodu). W okolicy prawego ucha znaleziono kabłączek skroniowy o średnicy 11 mm, z lichego srebra (grubość drutu 1,9 mm), obok nosa drugi kabłączek tych samych prawie wymiarów. Przy lewem uchu kolczyk (?) z cienkiego

(1 mm) drutu srebrnego (?) pogiętego, o tępych końcach. W wielkim otworze potylicznym trzeci kabłączek z lichego srebra (średnica 1,25 mm, średnica drutu 3 mm). Przy samych stopach fragment dna naczynia z siwej gliny.

Grób nr. 11 b: gł. 20 cm. W odległości 15 cm od prawej kości przedramieniowej szkieletu z grobu nr. 11 a leżał zniszczony szkielet młodego osobnika, ułożony w kierunku pn.z.z.—pd.w.w.

Grób nr. 12: gł. 30 cm. Kierunek szkieletu w.-z., twarz zwrócona ku pn. Grób był naruszony prawdopodobnie pługiem, kości bowiem nieznacznie rozrzucone. Dł. sz. 185 cm. Przy lewem udzie, odwróconem o 180^{0} leżał żelazny nóż długości 111 mm, ułożony wpoprzek osi szkieletu.

Grób nr. 13: gł. 10 cm. Szkielet częściowo zniszczony, ułożony jak w grobie nr. 12. Koło lewego uda leżał równolegle do osi szkieletu żelazny nóż, długi na 137 mm.

Grób nr. 14: gł. 20 cm. Dobrze zachowany szkielet, długości 175 cm, ułożony był jak w grobie nr. 12.

Grób 15a: gł. 30 cm. Bezładne nagromadzenie kości ludzkich, w tem jedna czaszka uszkodzona, druga dobrze zachowana.

Grób 15b: Pod zniszczonym grobem nr. 15a na głębokości 70 cm. Tu należy czaszka z grobu 15a. Szkielet ułożony w kierunku pd.-pn. Oprócz czaszki brakuje kości obu ud, lewej ręki, żeber i kręgów. Koło lewej stopy znaleziono szczątki wiadra drewnianego w postaci 5 żelaznych obręczy, dwu klamerek i kabłąka uchwytowego.

Grób nr. 16: gł. 25 cm. Kierunek szkieletu w.-z. Brakuje kości palców obu rąk i lewej stopy, oraz żeber prawej części klatki piersiowej. Dł. sz. 172 cm. Obok lewego uda widoczny nożyk długości 114 mm, ze śladami drewnianych okładzin rękojeści. Nożyk ten ułożony był równolegle do osi szkieletu, ostrzem do wewnątrz. Nad głową znaleziono małą skorupkę, zdobioną równoległemi brózdami.

Grób nr. 17: gł. 40 cm. Kierunek ułożenia szkieletu w.-z., twarz zwrócona ku z. Ręce zgięte w łokciach, prawa dłoń złożona na łonie, lewa zaś na brzuchu. Dł. sz. 180 cm. Obok lewego uda leżał żelazny nóż, długi na 118 mm.

Grób nr. 21: gł. 30 cm. Szkielet młodego osobnika (dł. sz. 100 cm bez palców nóg, których brak) leżał w kierunku pn.z.z.—pd.w.w., twarzą zwrócony ku pd. w. w. Kości prawie zupełnie zniszczone, czaszka pognieciona. Przy lewem udzie leżał żelazny nóż, długi na 96 mm.

Grób nr. 22: gł. 30 cm. Szkielet częściowo zniszczony, leżał w kierunku z.-w. Brak czaszki, prawej kości przedramieniowej, oraz kości stóp. Na palcu lewej ręki znaleziono pierścionek z lichego srebra, pleciony z cienkich drucików, zaś koło dłoni drugi pierścionek z masy szklanej. W miejscu czaszki leżały dwa paciorki kuleczkowate z karneolitu(?) i trzeci szklany, dwustożkowy.

Grób nr. 23: gł. 30 cm. Kierunek szkieletu z.-w., twarz zwrócona ku w. Dł. sz. 160 cm. Poniżej skroni znaleziono mały kabłączek skroniowy z bardzo lichego srebra, o średnicy 12 mm (średnica drutu 2,5 mm). Koło głowy pięć paciorków, w tem trzy z karneolitu, dwa ze szkła, oraz fragmenty bronzowej ozdoby (dętej kulki) z resztką sznurka.

Grób nr. 24: gł. 20 cm. Szkielet ułożony w kierunku pd.w.-pn. z. Ręce zgięte w łokciach, dłoń lewa złożona na lewem udzie, prawa zaś na łonie. Między żebrami a kośćmi miednicy leżał żelazny nóż, ze szczątkami drewnianej rękojeści. Długość noża wynosiła 115 mm. Nóż był zwrócony końcem w górę, t. zn. ku klatce piersiowej.

Grób nr. 25: kierunek szkieletu, długości 195 cm, był pn.w.w.—pd.z.z., twarz zaś zwrócona ku pd.z.z.

Grób nr. 26: kierunek szkieletu z.-w., twarz ku pd., a dł. sz. 165 cm.

Grob nr. 27: szkielet ułożony w kierunku pd.z.—pn.w., twarzą ku pn. Dł. sz. 172 cm. Dłoń prawa pod kością miedniczną. Na kościach łonowych i dolnych okolicach brzucha widoczne drobne kości płodu. Dł. sz. 172 cm. Na brzuchu znaleziono pierścionek ze szkła, w okolicy zaś szyji kilkanaście paciorków małych ze szkła białego i czerwonego. Pod prawem udem żelazny nóż długości 97 mm.

Grób nr. 28: gł. 20 cm. Kierunek szkieletu pn.z.—pd.w., twarz zwrócona ku w. Ręka prawa zgięta w łokciu, dłoń złożona na łonie. Dł. sz. 175 cm. Obok prawego uda fragmenty żelaznych obręczy drewnianego wiadra.

Grób nr. 29: gł. 40 cm. Kierunek szkieletu w.-z., twarz zwrócona ku z. Długość dobrze zachowanego szkieletu wynosiła 175 cm.

Grób nr. 30: gł. 40 cm. Szkielet ułożony w kierunku z.-w., twarzą ku w. Brak kości palców nóg i rąk. Dł. sz. 173 cm Między prawą ręką a kośćmi miednicy znaleziono fragment monetki.

Grób nr. 31: gł. 40 cm. Szkielet ułożony w kierunku w.-z., twarzą ku w. Dł. sz. 195 cm. Przy lewem biodrze fragmenty żelaznego noża ze szczątkami skórzanej pochwy.

Grób nr. 32: gł. 45 cm. Prawie zupełnie zniszczony szkielet ułożony był w kierunku pn.w.—pd.z. Dookoła szkieletu występowały ślady próchna, może drewnianej trumny. Dł. sz. 160 cm. Na lewej piersi leżał bronzowy pierścionek o średnicy 17,5 mm, z drutu grubego na 5 mm, wisiorek z zęba zwierzęcego z wywierconą pośrodku dziurką, kościany wisiorek w kształcie małego grzebyka z dwoma otworami do przeciągnięcia sznur ca, oraz igielnik kościany, pięknie zdobiony ornamentem wyrzynanym wraz z zatyczką. Na brzuchu bronzowa sprzączka do pasa. W dolnych okolicach brzucha leżał żelazny nóż, długi na 113 mm, z łukowatem wycięciem na końcu głowni. Wreszcie obok lewego uda od-

łupek krzemienny z surowca szarego, biało nakrapianego.

Grób nr. 33: Resztki zniszczonego grobu w postaci kości lewego przedramienia i prawego golenia. Szkielet ułożony był w kierunku z.-w. W miejscu gdzie powinna być czaszka, znaleziono część noża żelaznego ze szczątkami pochwy.

Grób nr. 34: gł. 40 cm. Dł. sz. 180 cm, a kierunek ułożenia w.-z. Twarz zwrócona ku pn.

Grób. nr. 35: gł. 60 cm. Był to szkielet młodego osobnika (dł. sz. 110 cm) ułożony w kierunku pd.pd.z.—pn.pn.w. Ręka prawa zgięta była w łokciu, dłoń złożona na łonie. Lewa noga założona na prawą i zgięta w kolanie. W pobliżu prawego uda znalazł się kabłączek skroniowy z lichego srebra, o średnicy 16 mm, (grubość drutu 2,5 mm). Wokoło czaszki znalazło się kilkadziesiąt paciorków różnych pod względem kształtu i materjału (szkło, karneolit), przy lewym zaś boku fragmenty żelaznych obręczy z drewnianego wiaderka. W miejscu prawego ramienia część wióra krzemiennego, z jednej strony pokrytego korą.

Grób nr. 36: gł. 50 cm. Dobrze zachowany szkielet ułożony był w kierunku w.-z., twarzą zwrócony ku z. Pod lewem udem leżał żelazny nóż, długi na 145 mm.

Grób nr. 37: gł. 50 cm. Grób zniszczony ze szkieletem ułożonym w kierunku pn.z.z.—pd.w.w. Dochowała się zaledwie czaszka.

Grób nr. 38: gł. 50 cm. Kierunek ułożenia szkieletu pn.z.z.—pd.w.w., twarz zwrócona na pd. Ręka prawa złożona na kości miednicznej. Dł. sz. 172 cm. Na czaszce, poniżej lewej skroni, leżał kabłączek skroniowy z lichego srebra, o średnicy 15 mm (średnica drutu 3 mm). Na palcu lewej ręki pierścionek z bronzu o końcach cieńszych od części środkowej, zachodzących na siebie.

Grób nr. 39: gł. 50 cm. Szkielet, długi 185 cm, ułożony był w kierunku pd.w.—pn.z., twarzą zwrócony na pd. z. Brak zupełnie kości prawej połowy ciała.

Grób nr. 40: gł. 50 cm. Kierunek ułożenia szkieletu pn.z.z.—pd.w.w. Ręce lekko zgięte w łokciach, dłonie złożone na kościach miednicy. Dł. sz. 162 cm.

Grób nr. 41: gł. 50 cm. Drobny szkielet (dł. sz. 100 cm), leżał w kierunku pd.z.—pn.w. Czaszka skręcona i pochylona na prawe ramię, twarzą ku w. Prawa ręka zgięta w łokciu i w dłoni. Na palcach tejże ręki tkwiły dwa pierścionki, jeden z cienkiej (0,8 mm) a szerokiej (7 mm) blachy bronzowej, zdobiony delikatnym rysunkiem nieregularnych jodełek, drugi z lichego srebra (grubość drutu 1 mm, szerokość 22 mm), zdobiony zagięciami na zewnętrznej powierzchni tak, że pierścionek przybiera postać wieloboczną. Na palcu lewej ręki znalazł się kabłączek skroniowy. Dalsze części kabłączków znaleziono pod czaszką, z czego dwa na prawej skroni, trzy obok kręgów szyjnych, i jeden na lewej skroni. Wszystkie one wykonane są z bardzo lichego srebra względnie z miedzi i mają prawie te same wymiary. Wokoło szyji leżało kilkadziesiąt rozsypanych paciorków kuleczkowatych lub nieforemnych ze szkła.

Grób nr. 45: gł. 20 cm. Kierunek ułożenia szkieletu pn.z. — pd.w., twarz zwrócona ku pd. Dł. sz. 180 cm. Pod kręgami szyjnemi znalazł się kabłączek skroniowy z lichego srebra o średnicy 11 mm (grubość drutu 4 mm), zdobiony podłużnemi, równoległemi rowkami na esowatem odwinięciu. Koło prawego uda żelazny nożyk, długi na 100 mm, a na brzuchu ułamki srebrnej monety.

Grób nr. 46: Kierunek ułożenia szkieletu pn.z.—pd.w., a dł. sz. 179 cm. Koło prawego golenia leżał mały nożyk żelazny.

Grób nr. 47: gł. 30 cm. Szkielet ułożony był w kierunku jak grób nr. 46, twarzą na pd. w. Dłonie rąk złożone na kościach miednicy. Dł. sz. 169 cm. Między żebrami, w miejscu serca, tkwił żelazny nóż, końcem zwrócony w dół a rękojeścią ku mostkowi. Długość noża wynosiła 82 mm.

Grób nr. 48: gł. 30 cm. Kierunek ułożenia szkieletu z.-w., twarz zwrócona ku w. Brak kości palców rąk i nóg.

Grób nr. 49: gł. 30 cm. Były to resztki zniszczonego szkieletu, z którego dochowała się tylko potrzaskana czaszka. W miejscu lewego uda znaleziono żelazny nóż, długi na 130 mm.

Grób nr. 52: gł. 30 cm. Szkielet leżał w kierunku z.-w., twarzą na pd. Dł. sz. 165 cm. Na brzuchu leżał nóż żelazny, ułożony wzdłuż osi szkieletu, końcem zwrócony w stronę klatki piersiowej. Długość noża wynosi 91 mm. Dochowały się na nim resztki skórzanej pochwy.

Grób nr. 54: gł. 50 cm. Kierunek ułożenia szkieletu w.-z., twarz zwrócona na pn. Szkielet bardzo dobrze zachowany, długi na 175 cm.

Grób nr. 56: gł. 30 cm. Szkielet leżał w kierunku w.-z., twarzą ku pn. Dł. sz. 185 cm. Między lewą dłonią a kością miedniczną widoczny żelazny nożyk, długi na 79 mm.

Grób nr. 57: gł. 10 cm. Zniszczony szkielet ułożony był w kierunku w.-z. Na lewem udzie fragmenty żelaznego nożyka, ze szczątkami skórzanej pochwy.

Grób nr. 58: gł. 30 cm. Kierunek ułożenia szkieletu z.-w. Na prawem ramieniu leżał fragment srebrnej monetki, a w jamie ustnej kabłączek skroniowy z bronzu o średnicy 16 mm (grubość drutu 3,5 mm). Drugi kabłączek znaleziono na żuchwie (grubość drutu 2,5 mm). Na wysokości żuchwy nożyk żelazny.

Grób nr. 59: gł. 60 cm. Były to resztki zniszczonego grobu.

Grób nr. 60: gł. 60 cm. Kierunek ułożenia szkieletu pd.w.—pn.z., twarz skierowana ku z. Dł. sz. 195 cm. Między kością miedniczą a lewą dłonią znalazł się nóż żelazny, długi 155 mm.

Grób nr. 62: gł. 20 cm. Szkielet bez czaszki, ułożony w kierunku pd.-pn.

Grób nr. 63: gł. 30 cm. Szkielet długi na 193 cm leżał w kierunku w.-z., twarzą zwrócony na z. Koło lewego przedramienia fragmenty żelaznego nożyka długości 115 mm.

Grób nr. 64: gł. 10 cm. Dł. sz. 170 cm, kierunek ułożenia w.-z. Czaszka zupełnie zgnieciona. Pod lewem przedramieniem leżał żelazny noż długości 156 cm.

Grób nr. 65: gł. 30 cm. Była to próchniczna plama prostokątna o wymiarach 230 × 80 cm, biegnąca w kierunku z.-w., jako pozostałość po zupełnie zniszczonym grobie.

Grób nr. 67: gł. 10 cm. Szkielet prawie zupełnie zniszczony leżał w kierunku pn.z.—pd.w. Na lewej piersi dwa kabłączki skroniowe z lichego srebra o średnicy 14 mm (grubość drutu 3,6 mm).

Grób nr. 68: gł. 10 cm. Kierunek ułożenia szkieletu, pn.z.—pd.w. Dł. sz. 157 cm. Na mostku leżał nóż żelazny.

Grób nr. 69: gł. 10 cm. Kierunek ułożenia szkieletu, długiego na 166 cm, był pd.z.z.—pn. w.w., twarz zwrócona na z. Obok kręgów szyjnych leżały cztery pokruszone kabłączki skroniowe, piąty zaś pod lewą skronią, wszystkie z bardzo lichego srebra.

Grób nr. 70: gł. 10 cm. Grób zupełnie zniszczony. Zachowały się jedynie oba golenie i jedna kość udowa.

Grób nr. 71: gł. 70 cm, dł. sz. 180 cm, a kierunek ułożenia szkieletu pd z.z.—pn.w.w., twarz skierowana ku w.

Grób nr. 72: gł. 20 cm, dł. sz. 170 cm, kierunek pd.w.—pn.z., twarz zwrócona ku z. Brakuje kości prawej ręki, żeber, kręgów i kości miednicy. Obok lewej ręki leżała osełka z drobnoziarnistego piaskowca, a na niej żelazny noż, długi 147 mm.

Grób nr. 73: gł. 20 cm. Szkielet długi na 160 cm, leżał w kierunku pd.z.—pn.w. Na żebrach w miejscu serca leżał fragment żelaznego noża.

Grób nr. 74: gł. 20 cm. Kierunek ułożenia szkieletu pd.w.—pn.z., twarzą ku w. Dł. sz. 175 cm. Z obu stron czaszki znalazły się dwa kabłączki skroniowe, z lichego srebra (grubość drutu od 2 do 3 mm). Za czaszką fragment nożyka żelaznego, a przy stopach część naczynia glinianego, z ornamentem pasmowym.

Grób nr. 75: gł. 20 cm. Kierunek ułożenia szkieletu w.-z.. Brak kości palców rąk i nóg. Dł. sz. 175 cm.

Grób nr. 76: gł. 45 cm. Był to szkielet dziecka (długość jego wynosiła 60 cm), ułożony w kierunku z.-w.

Grób nr. 77: gł. 50 cm. Dł. sz. 167 cm, kierunek zaś ułożenia z.-w., twarzą ku pd.. Palce ręki prawej złożone na prawem udzie. Na prawej części klatki piersiowej leżał żelazny nóż.

Grób nr. 78: gł. 60 cm. Był to prawie zupełnie zniszczony grób ze szkieletem ułożonym w kierunku z.-w. Dochowała się zaledwie czaszka i fragmenty kości długich. Koło czaszki po obu jej stronach leżało sześć kabłączków skroniowych z lichego srebra, z cienkiego (1—2 mm) drutu, oraz kilkanaście paciorków małych ze szkła.

Grób nr. 79: Szkielet długi na 170 cm ułożony był w kierunku w.-z., twarzą ku z. Ręce zgięte były w łokciach, nogi ugięte w kolanach, rozchylonych nazewnątrz.

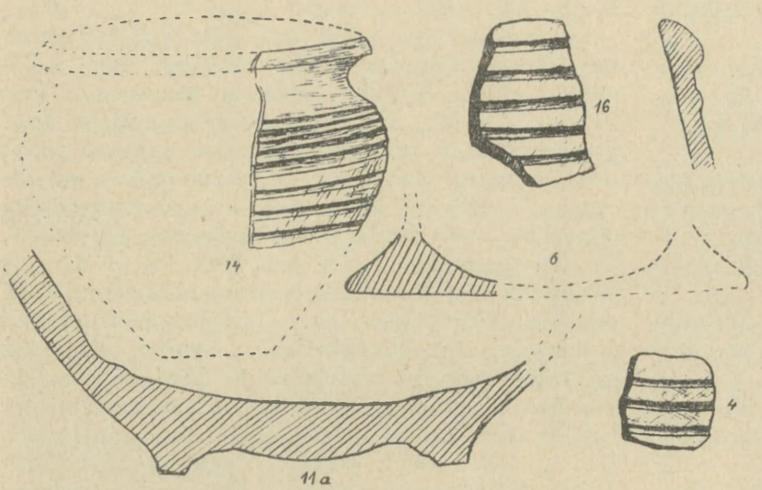
Z powyższego opisu widzimy, że głębokość, na jakiej chowano zmarłych, nie jest stała, waha się od 10 do 70 cm, przyczem najczęstsza jest 20 do 30 cm. Ta nieznaczna głębokość była powodem dość silnego zniszczenia grobów przez orkę, oraz samych kości przez wpływy atmosferyczne. Jakkolwiek da się stwierdzić rzędowy charakter poszczególnych grup grobów (groby 37, 38, 40: groby 76, 77, 78: groby 12, 13, 33, i t. p.) to jednak nie można tego spostrzeżenia odnieść do całości cmentarzyska. Również jeśli chodzi c kierunki ułożenia szkieletów, trudno dopatrzeć się jakiejś zasady, występują tu bowiem wszelkie możliwe kierunki stron świata. Zgadzają się one jedynie w obrębie tych właśnie poszczególnych grup grobów, które cechuje rzędowy charakter. Jeśli zaś dodamy, że wśród tychże grup występuje prawie ta sama głębokość (groby 37, 38, 40 mają głęb. = 50 cm: 7, 8, 9, 10 mają gł. = 20 cm), możemy wnioskować, że cmentarzysko to nie było jednorazowem, lecz służyło przez dość długi okres czasu (przynajmniej kilkunastoletni) jako miejsce chowania zmarłych. Groby, które powstały w jednakowym czasie, zachowały charakter rzędowych, przyczem i głębokość i kierunki ułożenia szkieletu mają te same. Szkielety ułożone są najczęściej w kierunku zachód (głowa) — wschód (nogi) i w odwrotnym. Twarze zwrócone przeważnie na wschód, północ, lub zachód. Długość szkieletów mierzona w terenie waha się u osobników dorosłych od 157 do 195 cm. Według sposobu ułożenia szkieletów można podzielić groby na: 1. ułożone nawznak, z kończynami górnemi i dolnemi wyprostowanemi wzdłuż ciała i 2. ułożone nawznak, z rękami zgiętemi w łokciach, z dłońmi złożonemi na dolnych częściach tułowia (na łonie miednicy, lub udach). Osobliwością jest grób nr. 79 z kolanami rozchylonemi nazewnątrz.

Materjał zabytkowy.

Na inwentarz grobowy składają się: c e r a m i k a (ryc. 3). Występuje ona zaledwie w pięciu grobach (4, 6, 11 a, 16, 74), oraz w jednym wypadku luźnie i to wyłącznie we fragmentach. Obie małe skorupki z grobów 4 i 16, barwy blado-ceglastej, zdobione są poziomemi, równolegle przebiegającemi brózdami. Z grobu nr. 74 mamy część naczynia wczesnohistorycznego, o profilu esowatym, z krótką nazewnątrz wygiętą szyją, zdobionego okolnemi brózdami, które w dolnej części brzuśca są bardziej rzadkie niż w górnej. Średnica otworu naczynia około 14 cm. Bardziej ciekawe są dwa fragmenty z grobów nr. 6 i 11 a, które należą do naczyń ceramiki siwej. Wreszcie luźnie znaleziono dwie skorupy

wczesnohistoryczne, zdobione rzadkiemi brózdami poziomemi, oraz ułamek brzegu naczynia z siwej gliny.

W i a d r a d r e w n i a n e (ryc. 4). Pozostały po nich żelazne obręcze, występujące zaledwie



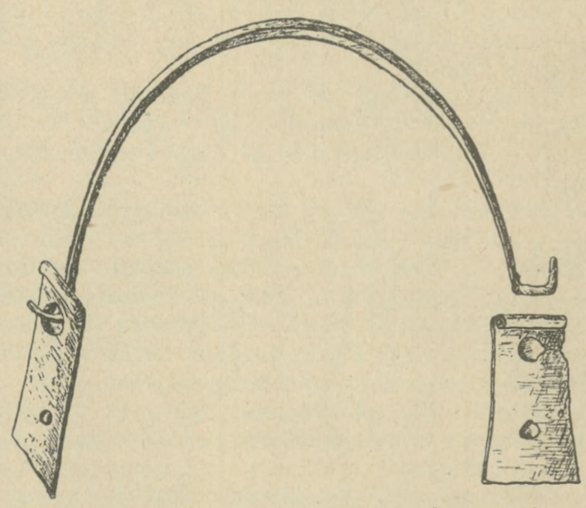
Ryc. 3. S a m b o r z e c, p o w. s a n d o m i e r s k i. Ceramika. Cyfry oznaczają numery grobów. 1/3 w. n. — Fig. 3. S a m b o r z e c, a r r o n d t. d e S a n d o m i e r z. Les chiffres indiquent les numéros de tombeaux. 1/3 gr. nat.

w trzech grobach. I tak w grobie nr. 15 b mamy pięć obręczy w postaci płaskich (grubość 2 mm) taśm żelaznych, szerokich na 5 mm, których średnice górne są od 1—3 mm krótsze od dolnych. Wielkość obręczy jest różna (średnice 137—135, 145—142, 147—146 mm). Dwie dalsze są połamane i trudne do pomierzenia. Obręcze te musiały zatem opasywać naczynie stożkowe. Kabłąk uchwytowy przedstawia się jako czworokątna, łukowato wygięta, żelazna sztabka, zwężająca się ku końcom, haczykowato odgiętym na zewnątrz. Odgięcia te wchodziły w otwory żelaznych klamerek, przymocowanych nitem, względnie gwoździem do drewnianych ścian naczynia. Wiadro takie mogło mieć 15—20 cm wysokości. Z grobu nr. 28 dochowały się trzy małe ułamki obręczy, o przekroju poprzecznym w kształcie litery D. Tę formę obręczy widzimy przy wiadrach z cmentarzysk w Gorzycach pow. Miechów i w Strzemieszycach pow. Będzin[1]). Wreszcie w grobie nr. 35 mamy fragmenty obręczy, z których jedna jest płaska, druga półkolista.

N o ż e ż e l a z n e (ryc. 5) mają długość rozmaitą, od 79 mm (grób nr. 56) do 162 mm (grób nr. 8). Ze względu na formę możemy wydzielić pewne odmiany. I tak formę pierwszą cechuje jednostronne oddzielenie kolca od głowni i to od strony ostrza (ryc. 5, 4 i 72 oraz groby 77, 64, 57, 36), przy formie zaś drugiej oddzielenie to występuje od strony tylca (ryc. 5; 60, 21, 17, i groby 56, 58). Trzecia forma przejawia się w obustronnem zwężeniu ostrza w miejscu przejścia jego w kolec (ryc. 5; 12, 13, oraz groby 5, 16, 24, 27, 63). Najciekawszą jest forma czwarta (ryc. 5; 8, 32) z ostrzem szerokiem, z łukowatem wycięciem na końcu głowni od strony tylca, oraz z kolcem obustronnie oddzielonym od głowni. Poza tem nóż z grobu nr. 8 wykazuje ślady jakgdyby jelca, oddzielającego głownię od tylca. Noże noszono w skórzanej pochwie (ślady ich dochowały się w kilku wypadkach) na rzemieniu, najczęściej przy lewym boku, rzadziej przy prawym, jak to widzimy z opisu grobów.

O z d o b y (ryc. 6). Z ozdób mamy tu kabłączki skroniowe, pierścionki, wisiorki i paciorki.

Kabłączki skroniowe występują w ilościach różnych, od jednego do siedmiu w jednym grobie (grób nr. 41). Wykonane są z bardzo lichego srebra, z drutu różnej grubości (1 do 4 mm), a należą do jednego typu kabłączków esowatych t. j. z jednym końcem silnie spłaszczonym i odwiniętym esowato, a zakończonym półtora-zwojowem zawinięciem. Tylko jeden kabłączek nie ma tego zakończenia, spłaszczony bowiem koniec jest nieznacznie odgięty (grób 11 a). Zdobienie występuje zaledwie na czterech egzemplarzach (groby nr. 4, 7, 8, 45), w postaci delikatnych, podłużnych brózdek na esowatem odwinięciu. W grobie nr. 11 a znalazł się przy lewej kości



Ryc. 4. S a m b o r z e c, w pow. s a n d o m i e r s k i m. Żelazne okucia i kabłąk wiadra. 1/2 w. n. — Fig. 4. S a m b o r z e c, a r r o n d t. d e S a n d o m i e r z. Ferrures et cintre en fer d'un seau. 1/2 gr. nat.

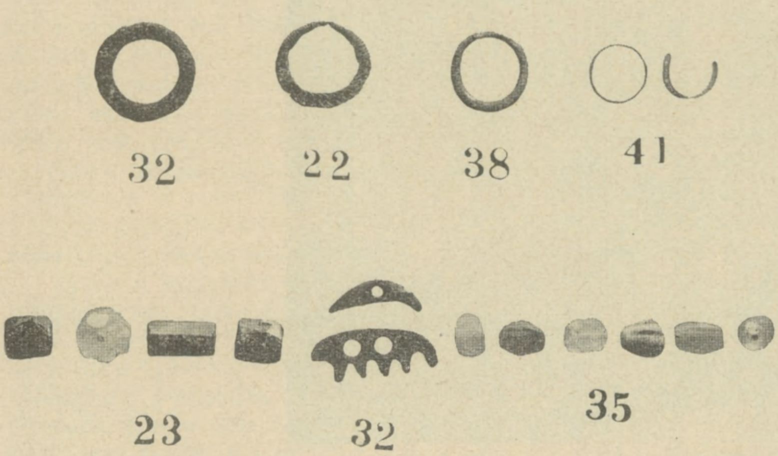
skroniowej przedmiot z drutu srebrnego, cienkiego 1 mm, a zwiniętego w kształcie pogiętego kółka, o końcach tępych nieznacznie na siebie zachodzących. Jest to zapewne kolczyk, lub kabłączek innego typu.

[1]) Przegląd Archeol. t. IV.

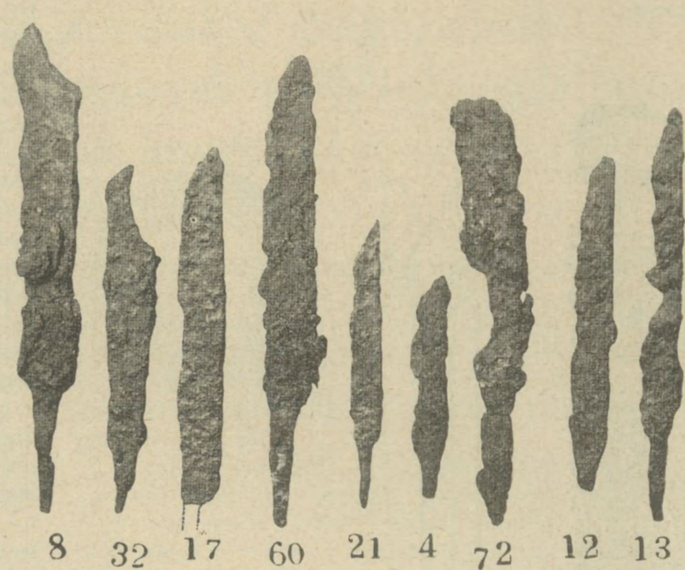
Siedm pierścionków, jakie znaleziono na cmentarzysku, wykonane są z bronzu, srebra i szkła. I tak w grobie nr. 38 mamy bronzowy pierścionek, o przekroju poprzecznym prawie kolistym, o końcach zwężonych, zachodzących na siebie. Z grobu nr. 32 pochodzi masywna bronzowa obrączka bez końców, o przekroju poprzecznym kątowanym (rombowym). Jej szerokość i grubość wynosi 5 mm. Podobną do niej jest obrączka ze szkła niebieskiego (pokryta białą patyną), jednakże ma ona przekrój poprzeczny w kształcie litery D (grób nr. 27). Z grobu nr. 22 mamy fragmenty takiej samej obrączki szklanej. Dalej widzimy dwa małe pierścionki (grób 41), z których jeden jest wykonany z cienkiej (1 mm) i wąskiej (2 mm) taśmy srebrnej, pozaginanej na zewnętrznej powierzchni tak, że przybiera ona postać wieloboku, drugi zaś bronzowy, uszkodzony, przedstawia się jako cienka (1/2 mm) lecz szeroka (5 mm) taśma, zwężająca się ku końcom. Na przedniej stronie zdobiony jest delikatnie wytłaczanemi kreseczkami, ujętemi w rodzaj jodełek. Wreszcie z grobu nr. 22 mamy pierścionek typu plecionkowatego, o końcach zwężających się, owiniętych drutem i połączonych (ryc. 6).

Dwa wisiorki z grobu nr. 32 zrobione są, jeden z zęba zwierzęcego przez wywiercenie otworu, drugi z kości w formie małego grzebyczka, z dwiema dziurkami na przeciągnięcie sznurka (ryc. 6).

Paciorki sporządzone są ze szkła i są w przeważnej części drobne, kształtu nieregularnych kuleczek lub walców. Rozpoznanie barwy u nich jest trudne, gdyż powierzchnia pokryta jest białą patyną. Większe paciorki natomiast mają formę wieloboków mniej lub więcej umiarowych i są barwy fioletowej, zielonej lub zupełnie przeźroczyste. Niektóre są karbowane. W grobie nr. 23 znalazły się trzy duże paciorki podłużne z karneolitu.



Ryc. 6. Samborzec, pow. sandomierski. Ozdoby z cmentarzyska wczesnohistorycznego. Cyfry oznaczają numery grobów. 2/3 w. n. Fig. 6. Samborzec, arrondt. de Sandomierz. Parures du cimetière protohistorique de Samborzec, arrondt. de Sandomierz. Les chiffres indiquent les numéros de tombeaux. 2/3 gr. nat.



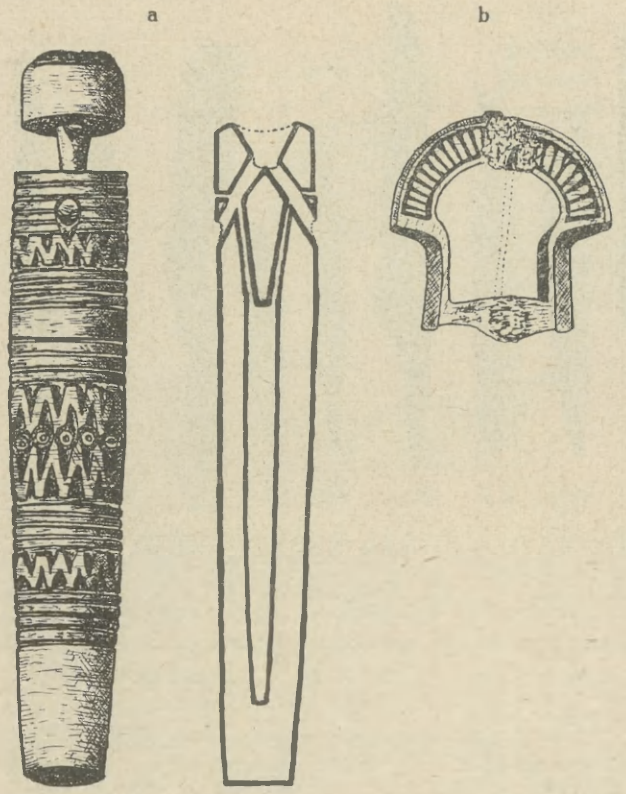
Ryc. 5. Samborzec, pow. sandomierski. Noże żelazne z cmentarzyska wczesnohistorycznego. Cyfry oznaczają numery grobów. 1/2 w. n. — Fig. 5. Samborzec, arrondt. de Sandomierz. Couteaux en fer du cimetière protohistorique. Les chiffres indiquent les numéros des tombeaux. 1/2 gr. nat.

Do ozdób zaliczyć należy fragmenty bronzowej „dętki", na której zachował się kawałek sznurka.

Igielnik (ryc. 7) z grobu nr. 32. Wykonany jest on z kości i składa się z dwu części. Rurka, długa na 80 cm, zwęża się stopniowo ku dolnemu końcowi, wewnątrz zaś jest wydrążona. Pod samym otworem posiada dwie dziurki. Część drugą stanowi zatyczka również z kości, z główką lekko ściętą (trochę zniszczoną) i trzonkiem długim na 12 mm, zwężającym się ku dołowi. Przez główkę przechodzą dwie dziurki, które łączą się wewnątrz w jeden otwór. Odpowiadają one dziurkom rurki i tworzą przewody, służące do przeciągnięcia przez nie sznurka, w celu zabezpieczenia zatyczki przed wypadaniem. Wymiary igielnika są następujące: długość całości = 89 mm, średnica dolnego końca = 10 mm, średnica główki = 14 mm. Powierzchnia igielnika jest zdobiona — przez wyrzynanie ostrym narzędziem — poziomemi pasmami karbów, rozdzielonemi motywem zygzaków lub gładkiemi pasami.

Sprzączka do pasa (ryc. 7), również z grobu nr. 32. Odlana jest z bronzu. Łukowata część przednia, ornamentowana wachlarzo-

wato biegnącemi kreskami, przechodzi w równoległe boki, które łączą się z sobą przy pomocy poprzeczki (osi). Kolec był żelazny, na co wskazuje rdza na osi i na środku części łukowatej ramy.



Ryc. 7. Samborzec, pow. sandomierski. a — Igielnik kościany z zatyczką, b — sprzączka bronzowa. W. n. — Fig. 7. Sandomierz, arrondt. de Sandomierz. a — Aiguiller en os avec bouchon, b — boucle en bronze. Gr. nat.

Osełka z grobu nr. 72, kształtu mniej-więcej prostokątnego, jest sporządzona z drobnoziarnistego piaskowca.

Inwentarz krzemienny stanowią dwa grube odłupki z grobów nr. 6 i 32 (może do krzesiwa) oraz część płaskiego wióra z grobu nr. 35. Obecność krzemieni może być tłumaczona tem, że cmentarzysko zalegało na jamach neolitycznych.

Monety. Przy trzech grobach znaleziono ułamki srebrnych monet, które JW. Pani Dr. Kozłowska-Budkowa raczyła łaskawie określić czasowo, za co składam jej serdeczne podziękowania. W grobie nr. 30 między prawą ręką a kością miednicy leżał ułamek (1/4) monety pogniecionej z rysunkiem zatartym. W każdym razie można było rozpoznać ją jako denar z XII w., prawdopodobnie niepolski. Z trzech ułamków z grobu nr. 45 dało się zestawić prawie połowę ciekawego denara z w. XII. Bliższe jednak określenie trudne. Wreszcie z grobu nr. 58 pochodzi fragment krzyżówki polskiej XI w.

Tak więc na podstawie najważniejszego materjału zabytkowego musimy datować cmentarzysko samborzeckie na początkowe okresy w. XII. Jest to o tyle ciekawe, że zabytki pozostałych grup nie różnią się zupełnie od zabytków z innych cmentarzysk Zachodniej Małopolski, pochodzących z XI wieku (Sandomierz koło kościoła św. Jakuba, Goszyce pow. Miechów, Strzemieszyce Wielkie pow. Będzin i inne).

Cmentarzysko w Samborcu nie zostało przekopane w całości i granic jego nie wyznaczono, zwłaszcza od strony południowo-wschodniej, można zatem przypuścić, że całkowite rozkopanie cmentarzyska przysporzyć może wiele ciekawych okazów i rzucić światło na niektóre zagadnienia dotyczące n. p. wieku cmentarzyska, układu rzędowego i t. p.



Biskupin, pow. żniński. Część drogi okrężnej wałów obronnych i falochronu. — Biskupin, arrondt. de Żnin. Une partie de la rue circulaire, des remparts et du brise — vagues.